

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1

Η φυσιογνωμία του αγροτικού τομέα στην Ευρώπη: Ένας διαφορετικός κόσμος

1.1 Οι ιδιαιτερότητες και η ανθεκτικότητα του ευρωπαϊκού αγροτικού τομέα

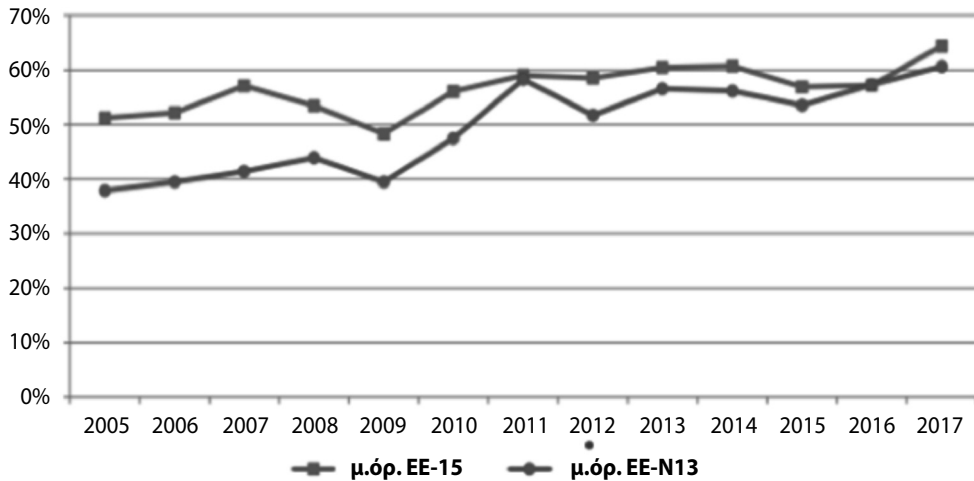
Αποτελεί κοινή πρακτική για την πλειονότητα των χωρών παγκοσμίως και ειδικότερα των χωρών της Ευρώπης να σχεδιάζουν και να ασκούν πολιτικές έντονου παρεμβατικού χαρακτήρα για τη στήριξη του αγροτικού τους τομέα. Οι πολιτικές αυτές διαφέρουν ως προς την ένταση της δημόσιας παρέμβασης, αλλά και την επιλογή των εργαλείων που χρησιμοποιούν. Κοινοί στόχοι τους, όμως, είναι η επίτευξη δικαιότερων αναδιανεμητικών αποτελεσμάτων μεταξύ του πρωτογενούς τομέα και των άλλων κλάδων της οικονομίας και η διόρθωση των ατελειών που δημιουργούνται στην αγορά. Για παράδειγμα, προσπαθούν να βελτιώσουν τη χρόνια υστέρηση των εισοδημάτων που δημιουργούνται στον πρωτογενή τομέα σε σχέση με τους άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Όπως φαίνεται στο σχήμα 1, τα εισοδήματα ανά απασχολούμενο στον αγροτικό τομέα δεν ξεπερνούν, στην καλύτερη περίπτωση, ακόμη και για τις πιο προηγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-15), το 65% των εισοδημάτων ανά απασχολούμενο που δημιουργούνται στους άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας.

Η υστέρηση των εισοδημάτων στον αγροτικό τομέα οφείλεται στο γεγονός ότι ο τομέας αυτός διαφέρει από τους άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με τους Παπαγεωργίου και Σπαθή (2000), τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγροτικής παραγωγής περιλαμβάνουν τα *φυσικά χαρακτηριστικά*, που συνδέονται με την εξάρτηση της παραγωγικής διαδικασίας από το φυσικό περιβάλλον, την εποχικότητα των δραστηριοτήτων καθώς και τους κινδύνους της παραγωγής. Όλες αυτές οι ιδιομορφίες οφείλονται στον βιολογικό χαρακτήρα της γεωργίας, που καθορίζει τον βαθμό και την ένταση της παρέμβασης στην παραγωγική διαδικασία.

Επίσης, σύμφωνα με τους ίδιους συγγραφείς, τα *διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της γεωργίας* καθορίζουν σημαντικά τη φύση της αγροτικής οικονομίας, στην οποία, συνήθως, δραστηριοποιείται ένα μεγάλο πλήθος παραγωγών σε έναν αντίστοιχα μεγάλο αριθμό μικρών αγροτικών εκμεταλλεύσεων με έντονη διασπορά μεταξύ τους. Αυ-

Σχήμα 1

Η εξέλιξη του αγροτικού εισοδήματος ως ποσοστού του μέσου εισοδήματος στην οικονομία*

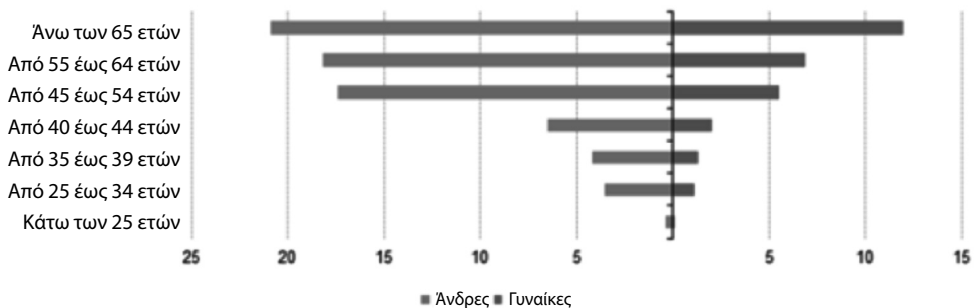
*Ωριαίες αποδοχές ανά εργαζόμενο στον αγροτικό τομέα, σε σύγκριση με το μέσο επίπεδο μισθών στο σύνολο της οικονομίας.

Πηγή: EU, 2020.

τή η πραγματικότητα διαμορφώνει τον κατακερματισμό του αγροτικού χώρου, που, μαζί με τη χαμηλή κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής σε εναλλακτικές χρήσεις, έχει ως αποτέλεσμα να μην καρπώνονται οι αγρότες τα οφέλη που απορρέουν από την αύξηση της παραγωγικότητας. Επιπρόσθετα, ένα ακόμη σημαντικό διαθρωτικό χαρακτηριστικό συνδέεται με τον υψηλό μέσο όρο ηλικίας και το χαμηλό επίπεδο

Σχήμα 2

**Ηλικιακές ομάδες των αρχηγών εκμετάλλευσης, με βάση το φύλο, ΕΕ-28, 2016
(% επί του συνόλου των αρχηγών της εκμετάλλευσης)**

Πηγή: Eurostat, 2018.

Πίνακας 1
Επίπεδο αγροτικής εκπαίδευσης των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων για το έτος 2020

	Μόνο πρακτική εμπειρία ως ποσοστό (%) επί του συνόλου	Βασική κατάρτιση ως ποσοστό (%) επί του συνόλου	Πλήρης γεωργική κατάρτιση ως ποσοστό (%) επί του συνόλου
ΕΕ-27	72%	17%	10%
Βέλγιο	48%	29%	23%
Βουλγαρία	83%	8%	9%
Τσεχία	47%	17%	36%
Δανία	49%	44%	7%
Γερμανία	33%	48%	19%
Εσθονία	51%	17%	32%
Ιρλανδία	58%	20%	22%
Ελλάδα	94%	5%	1%
Ισπανία	76%	20%	4%
Γαλλία	35%	26%	38%
Κροατία	92%	6%	2%
Ιταλία	59%	34%	7%
Κύπρος	68%	30%	1%
Λετονία	50%	21%	30%
Λιθουανία	57%	30%	13%
Λουξεμβούργο	37%	10%	53%
Ουγγαρία	61%	30%	9%
Μάλτα	79%	19%	1%
Ολλανδία	18%	19%	63%
Αυστρία	46%	30%	24%
Πολωνία	59%	14%	26%
Πορτογαλία	51%	46%	3%
Ρουμανία	94%	5%	1%
Σλοβενία	48%	23%	29%
Σλοβακία	76%	13%	11%
Φινλανδία	55%	34%	12%
Σουηδία	65%	12%	23%

Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέων από Eurostat, 2023.

δο εκπαίδευσης των απασχολούμενων στην αγροτική οικονομία. Στο σχήμα 2 παρατηρούμε την ηλικιακή διάρθρωση των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων στον ευρωπαϊκό αγροτικό τομέα. Όπως φαίνεται, σχεδόν το 60% των αγροτών είναι άνω των 55 ετών.

Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών στην ΕΕ-27, με βάση τα στοιχεία του πίνακα 1, το 81% έχει μόνο πρακτική εμπειρία που έχει αποκτηθεί από την εργασία στην αγροτική εκμετάλλευση, το 12% έχει βασική κατάρτιση, που περιλαμβάνει την παρακολούθηση μαθημάτων κατάρτισης ή σεμιναρίων σχετικών με κάποιο από τα αντικείμενα της αγροτικής παραγωγής σε πιστοποιημένους οργανισμούς, και μόνο το 7% έχει λάβει πλήρη γεωργική κατάρτιση, δηλαδή έχει παρακολουθήσει ολοκληρωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα διάρκειας τουλάχιστον δύο ετών σε κάποιο ανώτερο ίδρυμα που προσφέρει σπουδές σχετικές με τον αγροτικό τομέα (Eurostat, 2013 και Eurostat, 2019). Όπως διαπιστώνεται, το επίπεδο επαγγελματικής κατάρτισης των ευρωπαϊών αγροτών είναι πολύ χαμηλό, πράγμα που ερμηνεύει, μαζί με τον υψηλό μέσο όρο ηλικίας, τη δυσκολία που υπάρχει στην πρόσληψη και ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών, τη διστακτικότητα στη διαφοροποίηση της παραγωγής ανάλογα με τις ανάγκες της αγοράς και στην ανάληψη του αντίστοιχου κινδύνου, τη διστακτικότητα μπροστά στην καινοτομία και την επιχειρηματικότητα και, τέλος, τον αργό τεχνολογικό μετασχηματισμό όλου του φάσματος της αγροδιατροφικής αλυσίδας. Επίσης, οι μεγάλες διαφορές μεταξύ των χωρών-μελών της ΕΕ στο επίπεδο εκπαίδευσης, μαζί και με τη διαφοροποίηση στο μέσο μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, μπορεί να εξηγήσουν τις πολύ μεγάλες αποστάσεις μεταξύ των εισοδημάτων των αγροτών, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια στο κεφάλαιο 2.

Το παραπάνω διαμορφωμένο πλαίσιο οριοθετεί και τα *οικονομικά χαρακτηριστικά* του αγροτικού τομέα, όπως είναι οι απότομες διακυμάνσεις που παρουσιάζουν οι τιμές των αγροτικών προϊόντων, οι οποίες οφείλονται στην αβεβαιότητα για το ύψος της αγροτικής παραγωγής, επειδή ο παραγωγός αγροτικών προϊόντων δεν είναι σε θέση να ελέγξει μια σειρά από αστάθμητους παράγοντες, που προαναφέρθηκαν, για παράδειγμα τις απότομες αλλαγές στις κλιματολογικές συνθήκες, τις ασθένειες σε φυτά και ζώα και τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Η αστάθεια των γεωργικών τιμών δεν είναι επιθυμητή, γιατί, αν αυξηθούν απότομα, ασκούνται έντονες πληθωριστικές πιέσεις, καθώς τα τρόφιμα αντιστοιχούν σε σημαντικό μέρος του μέσου οικογενειακού προϋπολογισμού στην Ευρώπη (πίνακας 8, σ. 41, και Nugent, 2010).

Επιπλέον, η εποχικότητα στην παραγωγή των περισσότερων αγροτικών προϊόντων καθορίζει και την εποχικότητα στη χρήση του πάγιου κεφαλαίου (μηχανήματα, εγκαταστάσεις), αλλά και της οικογενειακής κυρίως εργασίας. Καθώς οι παραγωγικοί συντελεστές δεσμεύονται για όλο το οικονομικό έτος, ενώ χρησιμοποιούνται μόνο σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα, αυξάνεται το κόστος παραγωγής, επειδή μειώνεται η αποδοτικότητα των συντελεστών αυτών.

Επιπρόσθετα, οι αγορές των αγροτικών προϊόντων ομοιάζουν προς τον τέλειο ανταγωνισμό, καθώς περιλαμβάνουν πάρα πολλούς μικρούς παραγωγούς-πωλητές που προσφέρουν σχεδόν ομοειδή προϊόντα. Ο παραγωγός κατέχει ένα πολύ μικρό με-